

Nem túl elegáns dolog évtizedekkel első megjelenése után recenziót írni egy műről. Jelen esetben ráadásul halmozottan igaz ez az állítás, hiszen a Kemény István ötvenedik születésnapja alkalmából kiadott prózakötet nem is

14 Reichert Gábor

ELLENSÉGES

SZÖVEGEK

Kemény István: *Az ellenség művészetete; Család, gyerekek, autó*

egy, hanem két régebbi alkotást foglal magába: az 1989-ben, először a Holnap Kiadó gondozásában megjelent *Az ellenség művészetete* című kisregényt, és a szerző 1993 és 1996 között az *ÉS*-ben publikált novelláit összegyűjtő, először a Palatinusnál napvilágot látott

Család, gyerekek, autó című kispróza-füzért. Mégis érdemes megpróbálkoznunk e szövegek „újrafelfedezésével”, hiszen egyrészt a most felnövőben lévő olvasógenerációk nagyobb része (e sorok íróját is ideértve) valószínűleg egyáltalán nem találkozott még ezekkel a ma már igen nehezen fellelhető kötetekkel, másrészt pedig minden bizonnyal jelzésértéket tulajdoníthatunk annak a gesztusnak, hogy a Magvető kiadó a jeles alkalom örömeire ezeket az alkotásokat is újra elérhetővé kívánta tenni a széles közönség számára. Semmiképpen sem mondhatjuk tehát, hogy a Kemény-próza korai darabjaival való „kései” számvetés ne lenne indokolt, annál is inkább, mivel ma már világosan látszik, hogy a szerző a magyar irodalom 21. századi alakulástörténetének legnagyobb hatású alkotói közé tartozik. Azt azonban nem árt megjegyeznünk, hogy Kemény művészetének erőteljes jelenléte, továbbgondolása a fiatal kortárs irodalomban inkább lírai életművéből táplálkozik: a ma húszas éveik végén, harmincas éveik elején járó írók, költők sokkal inkább a versíró Keményt tekintik előképüknek, mint a novellistát vagy a regényírót (igaz, prózai *ouvre*-je egyelőre mennyiségileg is jóval kisebb terjedelmű a lírainál). A költő körül ötvenedik születésnapja kapcsán kialakult óriási felhajtás ennek megfelelően szinte kizárólag az *Állástalan táncosnő* című válogatott verseskötetet állította be a Kemény-szövegvilág reprezentánsának. Erre a benyomásra maga a szerző is többször ráerősített, például egy tavaly megjelent interjúban, amelyben a versválogatással egy időben megjelent rövidprózai alkotásait épp csak megemlítette, a továbbiakban azonban egyetlen szót sem ejtett róluk.¹ Holott fontos dokumentumokról van szó. Az újra kiadott művek lehetőséget adnak az olvasó számára, hogy az eredeti megjelenésük óta eltelt évtizedek ismeretében felmérhesse, mennyire bizonyult maradandónak az általuk körvonalazott prózapoétika akár a szerző későbbi pályáján, akár a 21. századi magyar irodalom beszédmódjaiban. Az idézett

interjú tanúsága szerint Kemény szerves egészként tekint az elmúlt harminc évben írt verseire, vagyis korai és mai műveit egységes, nagyobb irányváltások nélküli pálya állomásaiként fogja fel. Ez valószínűleg tényleg így is van – a kérdés jelen esetben inkább az, hogy kisregénye és novellái is beilleszthetők-e ebbe az egységbe, vagy pedig költészetéhez képest „mel- 15 lékterméknek”, kötelező penzumnak, kevésbé jelentős kiterőnek tekinthető alkotásokról van szó?

Poós Zoltán a könyv fülszövegében utal rá, hogy *Az ellenség művészete* és a *Család, gyerekek, autó* darabjai elválaszthatatlanul összetartoznak egymással. Valóban, a '90-es években írt, elhomályosított életrajzi utalásokat és fikciós elemeket előszeretettel vegyítő, viszonylag könnyebben emészthető novellák mintha mind megalkotottságukban, mind mondandójukban válaszolni akarnának a korábbi mű vad, bármiféle biztonsággal körvonalazható jelentést erőszakosan szétzúzni igyekvő posztmodern ámokfutására. *Az ellenség művészete* igen nehezen befogadható mű. Mintha maga a szöveg lenne az a bizonyos ellenség, ami nem adja magát egykönnyen a tolakodó olvasó elkeseredett jelentéskeresésének: a kisregény mindvégig technikai demonstráció, poétikai *trouvaille*-ok egymást követő kavalkádjának hatását kelti.

A három részre, ezen belül pedig 122 rövid „fejezetre” osztott szöveg részei igen laza, inkább asszociatívnak mint organikusnak nevezhető módon kapcsolódnak egymáshoz. A 109-es, *Tartalom* című minifejezet röviden összefoglalja, hogyan is kellene a befogadónak a műhöz közelítenie, de – nem is meglepő módon – ezzel a használati utasítással sem leszünk sokkal okosabbak. Az első és a harmadik rész bekezdései keretbe foglalják a hosszabb középső szakaszt, erre utal az elbeszélő(?) az említett szövegrészben, amikor csipeszhez hasonlítja a könyv szerkezetét: „A csipeszhasonlat az olvasó részére van: eszerint az egész könyv alapján egy csipesz, melynek két szára a könyv első és harmadik Rész; ezekkel a második részt tarthatja kezében higiénikusan. A második Rész ugyanis piszkos. Persze a csipesz két szára sem tiszta, de anyaguk a piszkos Részhez képest steril. A száruk egymással abban a pontban találkoznak, melyet »Maradj szűz!«-pontnak nevezünk.” Az ominózus felszólítás az első rész utolsó szakaszában, az Elvont Párt kiáltványában olvasható, olyan programpontok kíséretében, mint „Az Elvont Párt nem tör a népszerűsége”, „Az EP sokkal bonyolultabb választásokat akar”, „Ha az EP hatalomra jut, megszűnik a diktatúra, de a helyébe lépő anarchiával az EP önkéntelenül is el fog bánni”, vagy „Az EP a hatalom megszerzésének időszakában halálosan szerelmes fiatalokat zúdítt az utcákra. Az ő szíveiket kívánja megtörni az EP a későbbi nehéz években.” A referenciális kapcsolódási pontokat kereső olvasó a szöveg keletkezési ideje alapján akár a rendszerváltás éveinek

hevületére is asszociálhat. A „valós” esemény játékba hozatala azonban csak villanásszerű, a későbbiekben nem találkozunk hasonlóan direkt utalásokkal – további kétségeket ébresztve ezzel a direkt értelmezés lehetségességét illetően.

16 Míg a második rész elbeszélője és beszédhelyzete viszonylag egységesnek nevezhető – Emi, a gyönyörű Heléna-alteregő Karolin húga vezeti körbe a főhóst Budapest, egyszersmind saját tudatalattija kies tájain –, addig a keretfejezetek állandó mozgásban tartják a narratív szituációt. E szövegek legtöbbje a *Mi Lett Önből?* és az *Ősi Hírek* fantázianevéű „fasiszta lapokból” vett idézetként jelenik meg, de olvasható köztük a (valószínűsíthetően) a főhős-szerzőtől vett kiszólás („Hazamentem, és belekezdtem ebbe a könyvbe.”), a rejtélyes Karolinnal felvett „interjúdráma” és jó néhány beazonosíthatatlan eredetű darab is. Kemény szövege egymásra zúduló, az összefüggéstelenség látszata ellenére mégis cselesen összekapcsolódó látomások egymásutánjából épül fel, amelyek történet helyett így inkább egy nemzedéki életérzés lenyomatait rajzolják ki. Ahogy a *Megszólal a könyv utazója* című fejezetben olvashatjuk: „Mi már ebben a sivatagban nőttünk fel, talpunk alatt a fasizmussal. Védettek vagyunk tőle; legyengített fasizmust: gyűlöletes közönyt juttattak szervezetünkbe, hogy segítségével emberek maradjunk örökre most már. Ezekről az érzésekről szólnak e könyv durvább fejezetei.” Kemény első hosszabb prózai alkotása túlteng a Kemény-líra „védjegyeiként” számon tartott meglepő, eredeti költői képektől, amelyek jellemzően azzal érik el hatásukat, hogy sosem „hitelesítik” százszázaléki az általuk felébresztett befogadói asszociációkat.

Az önálló kötetben először 1997-ben megjelent *Család, gyerekek, autó* szövegei annyiban valóban a korábbi kisregény párdarabjainak, válaszvariációinak tekinthetők, hogy *Az ellenség művészetében* uralkodó radikális örület, amely mind a szöveg nyers megfogalmazásait, mind pedig a megalkotottság szélsőséges posztmodernitását jellemzi, a novellákban átadja helyét a rezignált lemondásnak, a végső kiábrándultságnak. E novellák elbeszélője (vagy elbeszélői?) szomorúan törődik (törődnek) bele, hogy ifjúkori világmegváltó terve(i)k a körülmények nyomására szükségszerűen át kell hogy adják helyüket a józan belátásnak. Az elbeszélések jelentős részében bukkan fel a fiatal, családalapítás előtt álló férfi alakja, aki kénytelen leszámolni ifjúkori ambícióival, és be kell, hogy illeszkedjen a család, a gyerekek és az autó szentháromságával fémjelzett konvencionális mindennapi életbe. Ez a nem éppen fájdalmas, mindenesetre kissé sajnálkozó tehetetlenség jellemzi például – nomen est omen – a *A tett halála* című szöveget: „Este a Terhessel. Szombat. Fél kilenc. Egy éve ilyenkor már készülődtünk. Fél tizenegykor indulás, tizenegykor találkozó a Kálvin téren, reggel hétig buli. Pontosan három ilyen eset volt, de a Terhes most már azt meséli mindenkinek, hogy az a korszak évekig

tartott, és igazándiból mi untunk bele. Most meg csak ülünk itthon. Az ötödik hónap vége. Még nem is akkora a hasa. Akár mehetnénk.” A beazonosítható életrajzi elemek ellenére Kemény novellái – a szerzőtől elvárható, esetében egyébként igen üdvös módon – mégis ellenállnak a referenciális olvasatoknak, köszönhetően a majd’ minden szövegben előforduló keményi, akár groteszknak is nevezhető fordulatoknak, „megelevenedett” költői képeknek. Így például az idézett novellában az otthon ülő pár meglepetten tapasztalja, hogy miközben azt hiszik, mindössze egyetlen éjszakai italozást mulasztanak el, a külvilág ideje valójában sokkal gyorsabban telik, és pillanatok alatt egy teljes hét eseményeiből maradnak ki.

A *Család, gyerekek, autóban* szereplő novellák – annak ellenére, hogy érezhetően egyazon alkotói pályaszakasz hasonló szemléletmódot magukénak tudó munkái – mind tematikai, mind poétikai tekintetben meglehetősen változatos mintázatokat rajzolnak ki (a változatosság, vagy inkább ingadozás egyébiránt a szövegek minőségére is jellemző). Az említett „család-tematika” mellett általánosabb, a (már a ’90-es években sem éppen rózsás) magyarországi viszonyok allegorikus ábrázolását célzó darabok is olvashatók (pl. *A huszonkilencedik óra*), de több szöveg szól a közép-európai művészlét nehézségeiről (*Ismeretlen Budapesti Mester: Ismeretlen budapesti mesterek*), vagy akár egy közel-keleti utazás ébresztette benyomásokról (*Keresztes kötelességek, Az arab viszonyok bírálata*). Az esetenként széthúzni látszó elbeszélések legerősebb összetartó erejét a jellegzetes, sokszor inkább verset, mint prózát idéző szövegépítkezési metódus adja: a jelzésszerűen felbukkanó, szándékosan kifejtetlenül maradó motívumoknak köszönhetően a novellák líraszerűen sűrűvé, nehezen kibogozhatóvá válnak. Ilyen motívumként értékelhető például a kötetzáró *A frusztra* túl nagyra fújtt strandlabdája, vagy *A nap délutánja* című szövegben szereplő, a körüti forgalmat megakasztó busz; de a több elbeszélésben felbukkanó, a Kemény-lírából már ismerős bohóc-, kobold-, bolond- stb. metaforika is árulkodó lehet a műnemi kapcsolatokat kereső olvasó számára.

Kemény István korai szövegei nem (sem) nevezhetők kifejezetten olvasóbarátnak. Befogadásukhoz – e sorok írójának legalábbis mindenképpen – megfelelő hangulat, „rákészülés” szükséges, mely feltételek megléte esetén azonban igen izgalmas kihívást jelentenek mind a ’90-es években publikált novellák, mind a korábban megjelent kisregény. A bevezetőben megfogalmazott kérdésre válaszolva: a prózaíró Kemény korai alkotásai minden tekintetben hűek a költő Kemény lírai szövegvilágához. (*Magvető, Bp. 2011*)

Új Forrás 2012/8 – Reichert Gábor: Ellenséges szövegek
Kemény István: Az ellenség művésze: Család, gyerekek, auto

ⁱ Mátraházi Zsuzsa, *Pillantás a hídról – Beszélgetés Kemény Istvánnal*, HVG, 2011. december 3., 37-38.